

Historisch denken en redeneren: chronologisch redeneren

Vak
Geschiedenis
Leerjaar / sector
Alle leerjaren van vmbo, havo, vwo
Context
De leerlingen bepalen wat zij de belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen in een tijdvak of van een thema/onderwerp vinden. Ze plaatsen die vervolgens in de juiste chronologische volgorde.
Leerdoelen
<p><i>Leerdoelen op lange termijn</i></p> <p>Ik leer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het onderwerp te plaatsen in het juiste tijdvak/de juiste tijdvakken en in de juiste periode (prehistorie, oudheid, middeleeuwen, vroegmoderne tijd en/of moderne tijd); • de gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen die van belang zijn voor het onderwerp onderscheiden en benoemen; • gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen die van belang zijn voor het onderwerp chronologisch ordenen. <p><i>Succescriteria</i></p> <p>Ik kan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zo nauwkeurig mogelijk benoemen wanneer iets plaatsvond; • aangeven of een gebeurtenis/ontwikkeling eerder moet hebben plaatsgevonden dan een andere gebeurtenis/ontwikkeling en uitleggen waarom; • een tijdbalk maken waarin een chronologische ordening zichtbaar is.
Aantal lessen
1 les
Fase(n) van de FE-cyclus
<div style="display: flex; align-items: flex-start;"> <div style="flex: 1;"> <pre> graph TD F1(Fase 1: Verwachtingen verhelderen) --> F2(Fase 2: Leerlingreacties ontlokken en verzamelen) F2 --> F3(Fase 3: Reacties analyseren en interpreteren) F3 --> F4(Fase 4: Communiceren met leerlingen over resultaten) F4 --> F5(Fase 5: Vervolgacties ondernemen: onderwijs & leren aanpassen) F5 --> F1 </pre> </div> <div style="flex: 2; padding-left: 20px;"> <p>Deze les gaat over het herkennen van belangrijke gebeurtenissen om die vervolgens in de juiste chronologische volgorde te plaatsen.</p> <p>Tijdens deze les komen met name fase 2, 3, 4 en 5 aan bod.</p> </div> </div>

Uitvoering lesactiviteit

Materialen / hulpmiddelen

- lege kaartjes waarop de leerlingen gebeurtenissen of ontwikkelingen kunnen schrijven

Vorbereiding

- De leraar maakt voor elke leerling of elk tweetal, voldoende kaartjes waarop de leerlingen gebeurtenissen of ontwikkelingen kunnen schrijven.

Lesopzet globaal

- De leraar introduceert het leerdoel en de leeractiviteit.
- De leraar licht het leerdoel toe en laat aan de hand van een voorbeeld zien hoe je een chronologieopdracht aanpakt.
- De leerlingen maken in tweetallen de opdracht over chronologie.
- De leerlingen leveren in tweetallen commentaar op de prestatie van een ander tweetal.
- De leraar bespreekt de opdracht klassikaal na waarin hij vooral ingaat op de ervaren moeilijkheden.

Lesopzet gedetailleerd

In deze les ligt de nadruk op het plaatsen van historische gebeurtenissen en ontwikkelingen in de juiste chronologische volgorde. Daarbij selecteren leerlingen voor het onderwerp/thema belangrijke gebeurtenissen en/of ontwikkelingen.

De leraar maakt de leerlingen duidelijk wat het doel van de les is: het chronologisch ordenen van historische gebeurtenissen en ontwikkelingen die van belang zijn voor het onderwerp. De leraar doet voor hoe je een dergelijke opdracht moet aanpakken (*modelling*). Hij wijst op het belang van kennis van data van gebeurtenissen en ontwikkelingen en laat zien hoe je kunt beredeneren dat een gebeurtenis/ontwikkeling eerder moet hebben plaatsgevonden dan een andere gebeurtenis/ontwikkeling.

Vervolgens verdeelt de leraar de klas in tweetallen en geeft hij elk tweetal acht tot tien (of meer) lege kaartjes. De leerlingen schrijven op de voorkant van elk kaartje een volgens hen voor het onderwerp belangrijke gebeurtenis of ontwikkeling. Op de achterkant van het kaartje schrijven ze het jaartal van de betreffende gebeurtenis (fase 2). De leraar loopt gedurende deze activiteit rond en vraagt leerlingen waarom ze een bepaalde gebeurtenis/ontwikkeling belangrijk vinden voor het onderwerp.

De leraar verzamelt de kaartjes van elk tweetal en geeft deze aan een ander tweetal met de opdracht de kaartjes in de juiste chronologische volgorde te leggen. Als beide leerlingen het eens zijn met de volgorde mogen de kaartjes worden omgedraaid (fase 2). De leerlingen kunnen vervolgens zelf controleren of de volgorde de juiste is. Zij bespreken, als daar reden toe is, waarom zij voor een andere volgorde hadden gekozen dan op de kaartjes staat. Zo nodig roepen zij de hulp in van de leraar en/of het tweetal dat de kaartjes heeft gemaakt (fase 3).

De leraar loopt rond en geeft daar waar nodig feedback aan de leerlingen. De leraar richt zich hierbij vooral op het proces, omdat de focus ligt op het verbeteren van de aanpak van de leerling en niet in de eerste plaats op het verbeteren van het resultaat van de opdracht (fase 4). Daarna vraagt de leraar in een klasgesprek de leerlingen hoe zij de opdracht hebben aangepakt. Hebben ze zich bijvoorbeeld bij elke gebeurtenis afgevraagd wanneer deze heeft plaatsgevonden, heel exact of bij benadering? Hebben

ze zich afgevraagd of een bepaalde gebeurtenis/ontwikkeling voor of na een andere gebeurtenis/ontwikkeling heeft afgespeeld? Welke redenering hebben ze daarbij gevolgd? Hoe hebben ze bepaald of er logische volgordelijke relaties tussen gebeurtenissen zijn? (fase 4).

Bij veel leeractiviteiten lopen fase 4 en 5 in elkaar over en vinden ze gelijktijdig plaats. De leraar gaat in gesprek met de leerling na hoe hij/zij de opdracht heeft aangepakt en welke moeilijkheden hij/zij daarbij ondervond. Als het 'lek' eenmaal boven is, geeft de leraar tips hoe de leerling de volgende keer tot een beter resultaat kan komen of hij vraagt hij ze het de volgende keer zouden aanpakken. Als blijkt dat veel leerlingen (nog) moeite hebben met dit type opdracht kan hij besluiten om een nieuwe chronologie-opdracht (zie Reflectie op de aanpak) voor te leggen en de aanpak bij dit type opdracht te *modellen* (voordoen) (fase 5).

Differentiatie en variatie

De leraar kan er voor kiezen om de leerlingen de opdracht in eerste instantie individueel te laten maken, waarna zij hun oplossing vervolgens vergelijken met die van een klasgenoot. Als de leerlingen het niet eens worden over de juiste volgorde, raadplegen zij een derde klasgenoot of de leraar.

Terugblik en tips van de ontwikkelaar

Reflectie op de aanpak

In dit voorbeeld is gekozen voor een activiteit waarbij leerlingen belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen selecteren en deze vervolgens in de juiste chronologische volgorde plaatsen. Er zijn nog meer soorten chronologieopdrachten. Elke type opdracht heeft zo zijn eigen moeilijkheden.

Voorbeeldopdracht 1 (zie bijlage 1a en 1b)

In deze opdracht moeten leerlingen zes afbeeldingen in de juiste chronologische volgorde plaatsen. De leerlingen worden in deze opdracht bij de hand genomen door bij elke foto te beschrijven wat er te zien is en door zeven begrippen te geven die de leerlingen elk aan een afbeelding moeten koppelen. Daarbij blijft een begrip over. Vervolgens moeten zij de afbeeldingen in de juiste chronologische volgorde plaatsen.

Als de leraar deze opdracht wil gebruiken om de leerlingen voor te doen hoe zij een chronologieopdracht moeten aanpakken, kan hij overwegen hen eerst alleen de afbeeldingen te geven en hen te vragen wat er op de afbeelding te zien is. Als dat te moeilijk blijkt, kan hij de beschrijving toevoegen. Komen zij er dan nog niet uit, dan kan hij de zes of zeven begrippen geven en vragen deze te koppelen aan de zes afbeeldingen. Daarna kan hij de leerlingen vragen de afbeeldingen in de juiste volgorde te plaatsen, waarbij de leraar hen telkens eerst vraagt te bedenken wanneer het afgebeelde (ongeveer) moet hebben plaatsgevonden. Als dat nog te veel moeilijkheden oplevert kan hij hen vragen of er een logisch verband tussen de afbeeldingen bestaat: wat moet, op basis van wat ze van het onderwerp weten, zeker eerder of later hebben plaatsgevonden?

Voorbeeldopdracht 2 (zie bijlage)

Een complicerende factor bij deze opdracht is dat leerling de letters in de goede volgorde moeten opschrijven, zonder dat ze daarbij goed kunnen zien of de nieuwe volgorde een logische is. De leraar kan dit verhelpen door de gebeurtenissen op losse kaartjes (strookjes papier) te zetten die de leerlingen in de goede volgorde moeten leggen. Op <http://histoforum.net/chronologie> kunnen de leerlingen met dit soort vragen oefenen via *drag en drop* (fase 2).

Voorbeeldopdracht 3 (zie bijlage)

Soms is het niet nodig dat de leerlingen de precieze datum/het exacte jaar van een gebeurtenis kennen. Deze opdracht is daarvan een voorbeeld. De leerlingen moeten leren hoe ze daarbij kunnen zoeken naar een datum 'post quem' en een datum 'ante quem'. Met andere woorden, ze moeten zich afvragen na welk jaar en voor welk jaar de gebeurtenis moet hebben plaatsgevonden (fase 2).

Het maken van een dergelijke opdracht vraagt om een specifieke strategie, waarbij de leerlingen:

- eerst heel goed moeten kijken waarop de afbeeldingen betrekking hebben;
- eigen kennis koppelen aan nieuwe informatie;
- zich vervolgens moeten afvragen op welke periode elk kaartje betrekking heeft of waarom een bepaald kaartje eerder of juist later in de tijd geplaatst moet worden.

Voorbeeldopdracht 4 (zie bijlage)

Bij dit type opdracht moeten de leerlingen een aantal historische kaarten in de juiste chronologische volgorde plaatsen (fase 2), een soort vraag waar vmbo-examenleerlingen vaak grote moeite mee hebben. Het maken van een dergelijke opdracht vraagt om een specifieke strategie, waarbij de leerlingen:

- eerst heel goed moeten kijken waarin de kaartjes van elkaar verschillen;
- eigen kennis koppelen aan nieuwe informatie;
- zich vervolgens moeten afvragen op welke periode elk kaartje betrekking heeft of waarom een bepaald kaartje eerder of juist later in de tijd geplaatst moet worden.

Voorbeeldopdracht 5 (zie bijlage)

Dit is een voorbeeld van een vraag over chronologie zoals die voorkomt in de examens havo, vwo en vmbo-tl. In deze vmbo-tl opdracht moeten de leerlingen vijf omschrijvingen die betrekking hebben op voetbal in de twintigste eeuw in de juiste chronologische volgorde zetten (fase 2). Het maken van een dergelijke opdracht vraagt om een specifieke strategie, waarbij de leerlingen:

- eerst zo nauwkeurig mogelijk moeten bepalen in welke periode de omschrijving geplaatst moet worden (een exact jaartal is niet te geven);
- de informatie uit de omschrijvingen moeten koppelen aan eigen kennis;
- vervolgens de juiste chronologische volgorde bepalen.

Bij al deze oefeningen moeten leerlingen eigen kennis combineren met nieuwe informatie om elke omschrijving bij benadering te kunnen plaatsen in de tijd, dan wel beredeneren waarom een omschrijving eerder of later in de tijd geplaatst moet worden dan een andere omschrijving.

Om het effect van deze oefeningen te versterken kan de leraar ervoor kiezen om de leerlingen in tweetallen te laten werken, waarbij de leerlingen de opdracht eerst alleen maken om de uitkomst vervolgens te vergelijken met die van de buurman (fase 3). Daar waar er verschillen zijn, moeten de leerlingen samen proberen na te gaan wat de juiste volgorde moet zijn.

Tips voor gebruikers

- Maak nut/relevantie van de formatieve leeractiviteiten voor leerlingen duidelijk.

Auteur(s)

Naam auteurs

Albert van der Kaap, voormalig leraar geschiedenis, ontwikkelaar van les- en toetsmateriaal en leerplanontwikkelaar voortgezet onderwijs.

Bijlage 1 Voorbeeldopdrachten rondom chronologie

Voorbeeldopdracht 1a

Bron: CvTE (2018). Examen vmbo-gt 2018, tweede tijdvak, vraag 45. Raadpleegbaar op <http://examenblad.nl>.

Bron

Hieronder en op de volgende pagina staan in totaal zes foto's (a tot en met f) van grenzen en hekwerken.

foto a

Het weghalen van een slagboom bij een grens tijdens de Blitzkrieg:

foto b

Er wordt een grens gebouwd om het vertrek van mensen uit de DDR tegen te houden:

foto c

Een grens voorzien van elektrische hoogspanning tussen Nederland en België:

foto d

Een hekwerk om terroristen niet te laten ontsnappen:

Toelichting: Op de wachttoren hangt de vlag van de Verenigde Staten.

foto e

De aanleg van de grens tussen Tsjecho-Slowakije en de BRD:

foto f

Prikkeldraad rondom een vernietigingskamp:

Hieronder staan zeven titels:

- 1 Auschwitz
- 2 de Berlijnse Muur
- 3 de Dodendraad
- 4 gevangenenkamp opgezet na de aanslag op 11-9
- 5 het IJzeren Gordijn
- 6 Pools-Duitse grens
- 7 Westerbork

Geef per foto aan welke titel daarbij hoort.

Let op! Elke titel mag maar één keer worden gebruikt. Er blijft één titel over. Doe het zo:

Bij foto a hoort titel ... (vul nummer in). Enzovoort tot en met foto f.

Antwoordmodel (maximumscore 2)

Bij foto a hoort titel 6 (= Pools-Duitse grens).

Bij foto b hoort titel 2 (= de Berlijnse Muur).

Bij foto c hoort titel 3 (= de Dodendraad).

Bij foto d hoort titel 4 (= gevangenenkamp opgezet na de aanslag op 11-9).

Bij foto e hoort titel 5 (= het IJzeren Gordijn).

Bij foto f hoort titel 1 (= Auschwitz).

Indien zes antwoorden juist 2

Indien vijf of vier antwoorden juist 1

Indien minder dan vier antwoorden juist 0

Voorbeeldopdracht 1b

Vraag 46 uit vmbo-gtl-examen 2018, tweede tijdvak

Gebruik de bron uit de vorige vraag.

2p Zet de zes foto's in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Let op! Eén foto staat al op de juiste plaats. Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., daarna ..., vervolgens letter e, daarna ... en ten slotte ... (vul alleen de ontbrekende letters in).

Voorbeeldopdracht 2

Zet onderstaande gebeurtenissen in de goede tijdsvolgorde. Schrijf de letters in de goede volgorde op je antwoordblad.

- a. Marshallplan
- b. Duitse eenwording
- c. USSR valt uit elkaar
- d. Blokkade van Berlijn
- e. Bouw Berlijnse muur
- f. Conferentie van Jalta
- g. BRD en DDR worden opgericht
- h. Cubacrisis
- i. Einde Vietnamoorlog
- j. Ostpolitiek van Willy Brandt

Een complicerende factor bij onderstaande opdracht is dat leerling de letters in de goede volgorde moeten opschrijven, zonder dat ze daarbij goed kunnen zien of de nieuwe volgorde een logische is. De leraar kan dit verhelpen door de gebeurtenissen op losse kaartjes (strookjes papier) te zetten die de leerlingen in de goede volgorde moeten leggen. Op <http://histoforum.net/chronologie> kunnen de leerlingen met dit soort vragen oefenen via *drag en drop*. Om het effect van de oefening te versterken kan de leraar er voor kiezen om de leerlingen in tweetallen te laten werken, waarbij de leerlingen de opdracht eerst alleen maken om de uitkomst vervolgens te vergelijken met die van de buurman. Daar waar er verschillen zijn, moeten de leerlingen samen proberen na te gaan wat de juiste volgorde moet zijn.

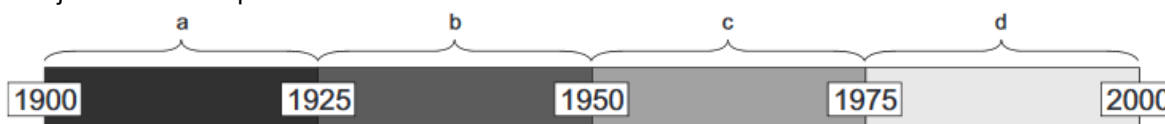
Voorbeeldopdracht 3

Soms is het niet nodig dat de leerlingen de precieze datum/exacte jaar van een gebeurtenis kennen. Het is goed om ook dit type vragen met de leerlingen te oefenen. Zie bijvoorbeeld vraag 44, eerste tijdvak, uit het vmbo-gtl-examen van 2017 (CvTE, 2017).

Hieronder staan zes gebeurtenissen uit de geschiedenis van Albert Heijn in Nederland:

- 1 Aan het eind van de Hongerwinter wordt Zweeds witbrood ook in Albert Heijn-winkels verkocht.
- 2 Door de oliecrisis worden vuilniszakken bij Albert Heijn duurder.
- 3 In de fabrieken van Albert Heijn werken de eerste Turkse gastarbeiders.
- 4 Klanten kunnen informatie vinden op de website van Albert Heijn.
- 5 Ondanks de economische crisis na de beurskrach is het aantal Albert Heijn-winkels in tien jaar tijd verdubbeld.
- 6 Tijdens de onbeperkte duikbotenoorlog moet Albert Heijn van de Nederlandse regering distributiebonnen accepteren voor boter, kaas, meel en eieren.

Een tijdbalk met vier periodes:

Geef per gebeurtenis aan in welke periode deze plaatsvindt. Schrijf alleen een letter op.

Let op! Een periode kan meerdere keren worden gebruikt. Doe het zo:

Gebeurtenis 1 speelt zich af in periode ... (vul letter in). Enzovoort tot en met gebeurtenis 6.

Voorbeeldopdracht 4

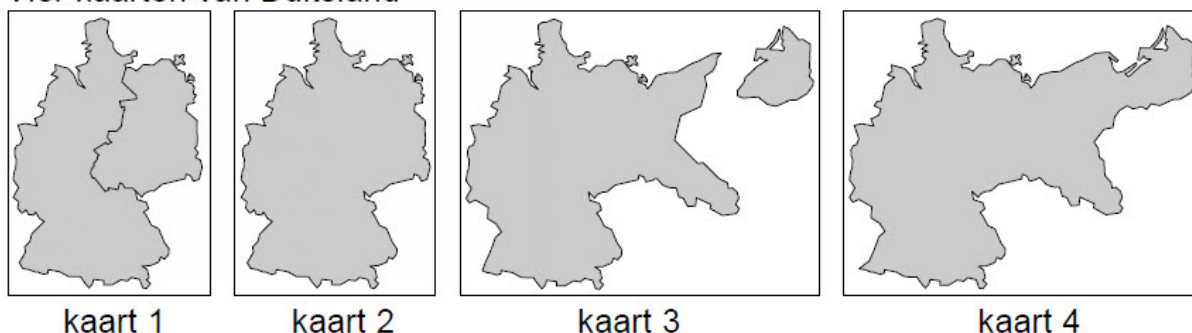
Bij dit type opdracht moeten de leerlingen een aantal historische kaarten in de juiste chronologische volgorde plaatsen. Het maken van een dergelijke opdracht vraagt om een specifieke strategie, waarbij de leerlingen:

- eerst heel goed moeten kijken waarin de kaartjes van elkaar verschillen;
- zich vervolgens moeten afvragen op welke periode elk kaartje betrekking heeft of waarom een bepaald kaartje eerder of juist later in de tijd geplaatst moet worden.

Bron: CvTE (2009). Examen vmbo, eerste tijdvak, vraag 37. Raadpleegbaar op examenblad.nl.

Bron

Vier kaarten van Duitsland

Gebruik de bron

1p Zet de kaarten van Duitsland in de juiste tijdvolgorde, van vroeger naar later.

Schrijf alleen de nummers van de kaarten op. *Doe het zo:*

Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul de nummers van de kaarten in).

Deze voor het vmbo bedoelde vraag kun je moeilijker maken door te vragen de keuze uit te leggen.

Antwoordmodel

maximumscore 1

Eerst 4, dan 3, vervolgens 1 en ten slotte 2.

Opmerking: er is maar één juiste volgorde.

Voorbeeldopdracht 5

Opdracht (vmbo-gtl-examen 2018, eerste tijdvak)

Hieronder staan vijf omschrijvingen die te maken hebben met de geschiedenis van het Nederlandse voetbal:

Omschrijving 1:

Het werd gevaarlijk om jongens te laten voetballen. Velen van hen moesten eigenlijk verplicht werken in Duitsland. Bij veel sportwedstrijden leidde dat zelfs tot razzia's.

Omschrijving 2:

Koningin Beatrix bezocht onze voetbalvereniging. Ze opende het jaarlijkse voetbal toernooi waarbij geld werd ingezameld voor het Prinses Beatrix Fonds.

Omschrijving 3:

De voetbalclub raakte een aantal spelers kwijt, want spelers die lid waren geweest van de NSB werden ontslagen. Ze hadden samengewerkt met de bezetter.

Omschrijving 4:

De ellende in die crisistijd was zo groot, dat veel werkloze leden de contributie niet meer konden betalen. Maar toen ontstond wel het idee van profvoetbal in Nederland. Dat werd gezien als een manier om werklozen toch werk te geven.

Omschrijving 5:

Toen België en Frankrijk werden aangevallen, deed Nederland niet mee met de oorlog. Toch werden er honderdduizenden mannen uit voorzorg gemobiliseerd. Een compleet elftal het voetbalveld in sturen werd daardoor wel heel moeilijk.

Gebruik de bron

2p Zet de omschrijvingen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo: Eerst ..., daarna ..., vervolgens ..., dan ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Antwoordmodel

Maximumscore 2

Eerst 5, daarna 4, vervolgens 1, dan 3 en ten slotte 2

Opmerking: Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.